

GENETICKY MODIFIKOVANÉ ORGANISMY

Prof. Jaroslav DROBNÍK

Přírodovědecká fakulta Karlovy Univerzity

Sdružení BIOTRIN

VERTIKÁLNÍ PŘENOS VLASTNOSTÍ DĚDIČNOST

považoval člověk za samozřejmou zákonitost

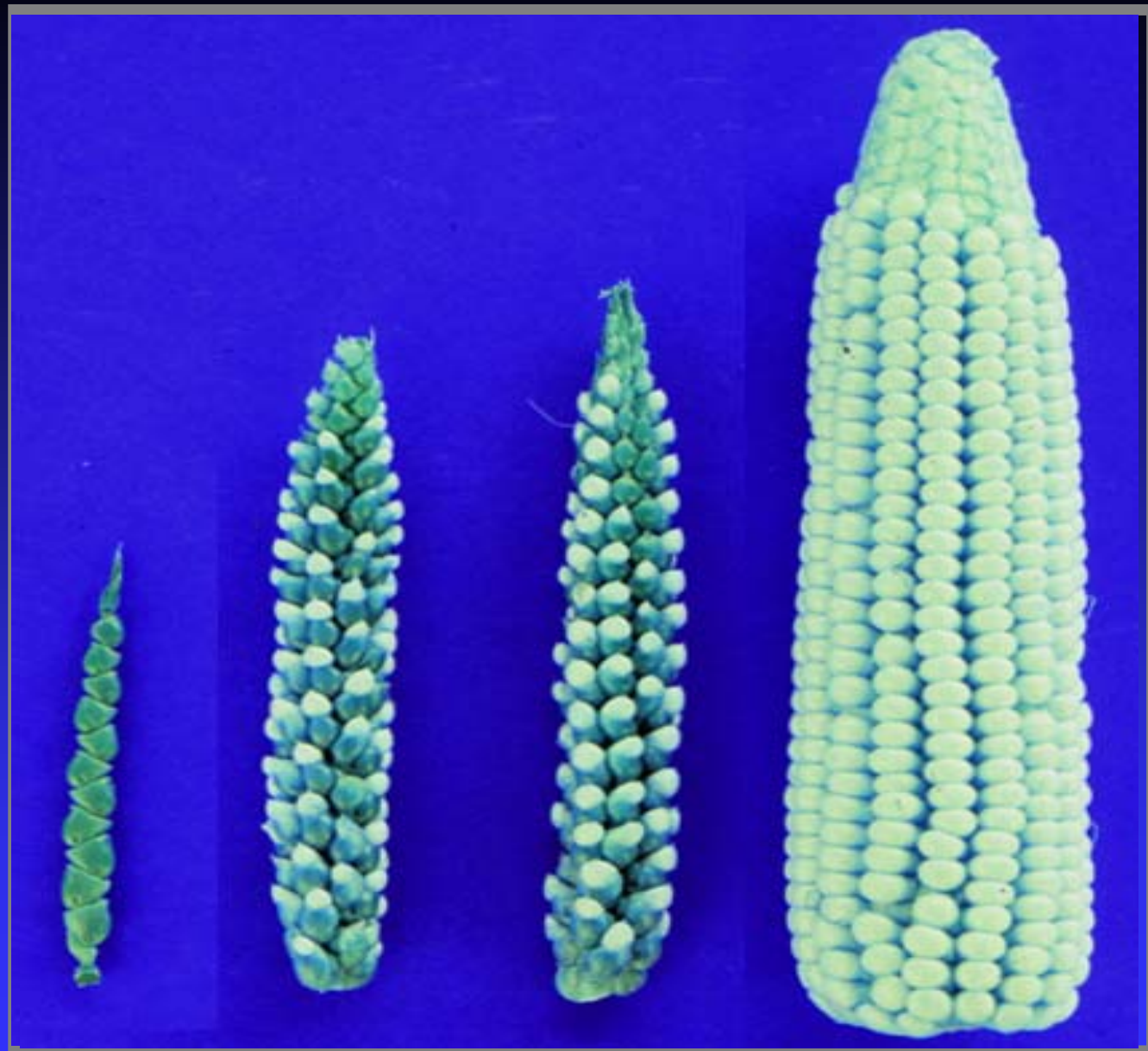
Evolve i šlechtitelství využívá změn dědičnosti
MUTACÍ

Člověk udržoval ty, co byly pro něj výhodné

Kombinaci upevněných vlastností probíhá
KŘÍŽENÍM

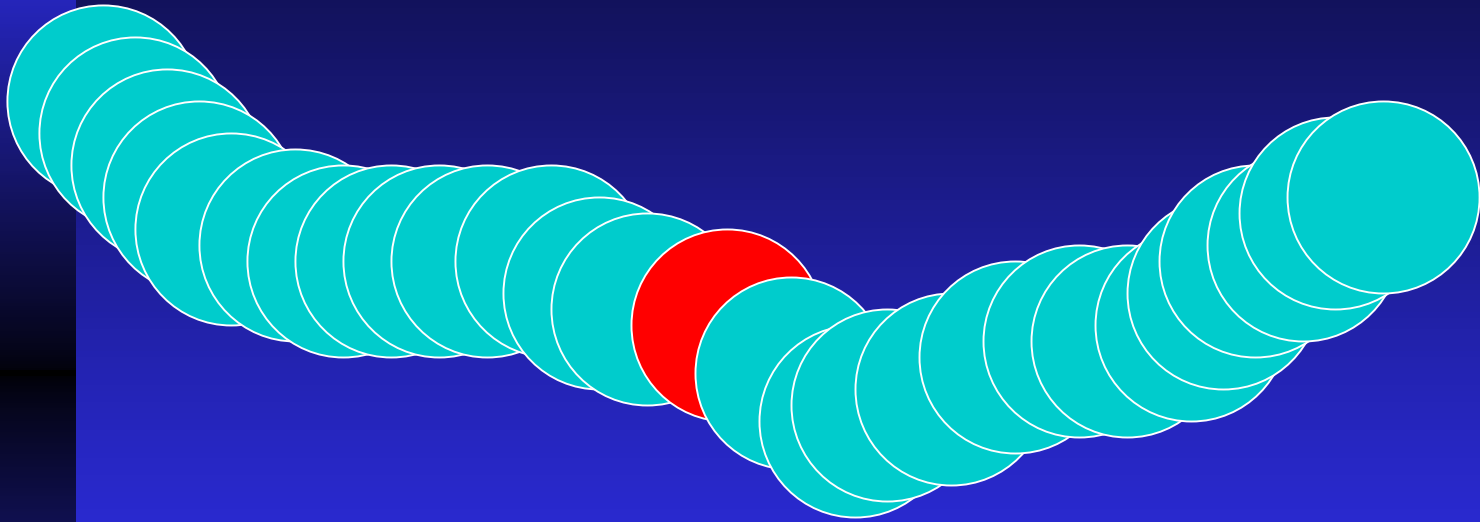
TAK VZNIKLA VŠECHNA SOUČASNÁ
HOSPODÁŘSKÁ PLEMENA A ODRŮDY

ŠLECHTĚNÍ KUKUŘICE

MUTACE – ZDROJ NOVÝCH VLASTNOSTÍ

a) přirozená

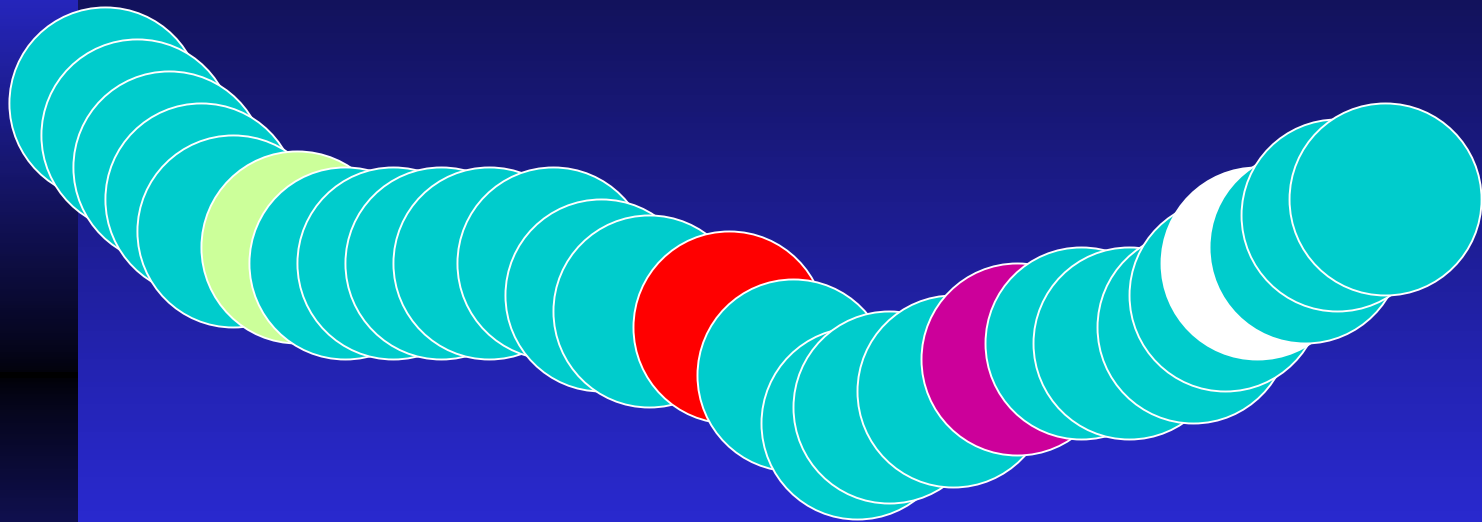

NÁHODNÁ ZMĚNA V OMEZENÉ ČÁSTI

Prochází ověřováním v přirozeném výběru

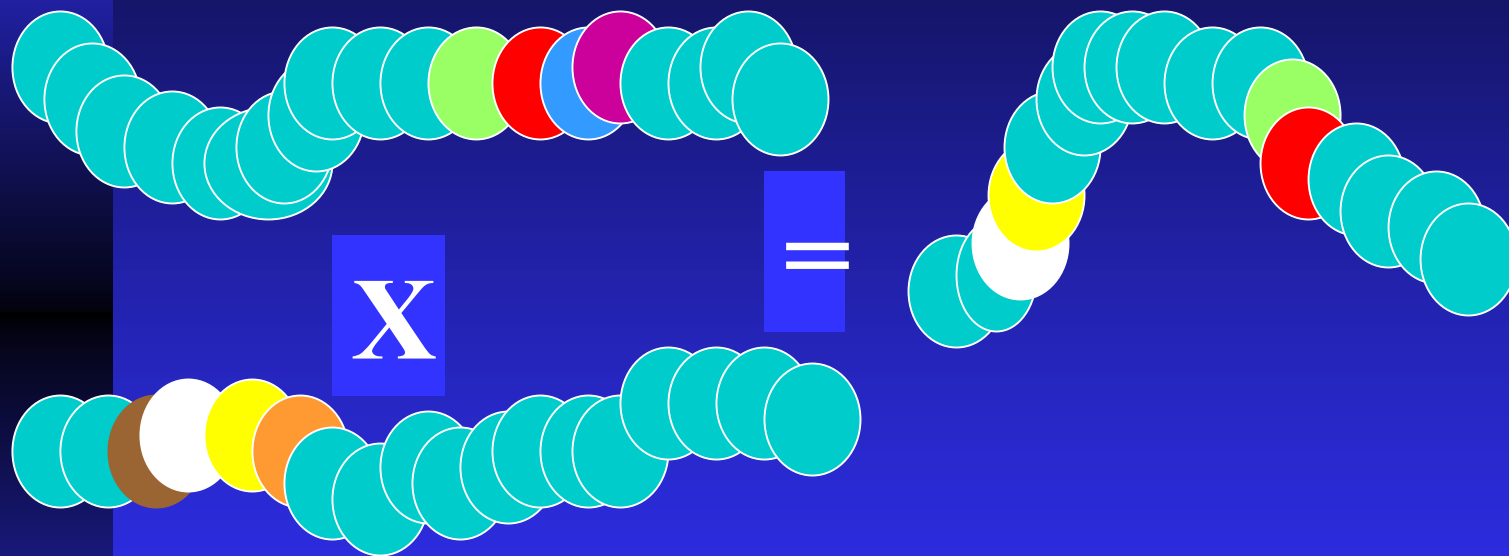
MUTACE – ZDROJ NOVÝCH VLASTNOSTÍ

a) umělá – mutagenese

NÁHODNÉ ZMĚNY V MNOHA MÍSTECH
Vznikají poškozením DNA a nedokonalou opravou.
Jsou to nepřirozené „zmrzačené“ geny.
V praxi je kolem 2500 radiálních mutant (IAEA).
O zdravotním a ekologickém významu těchto člověkem
vytvořených umělých genů se neuvažuje.

KŘÍŽENÍ

Chceme-li kombinaci genů a

přenášejí se obvykle i sousední geny

LIMITY KŘÍŽENÍ

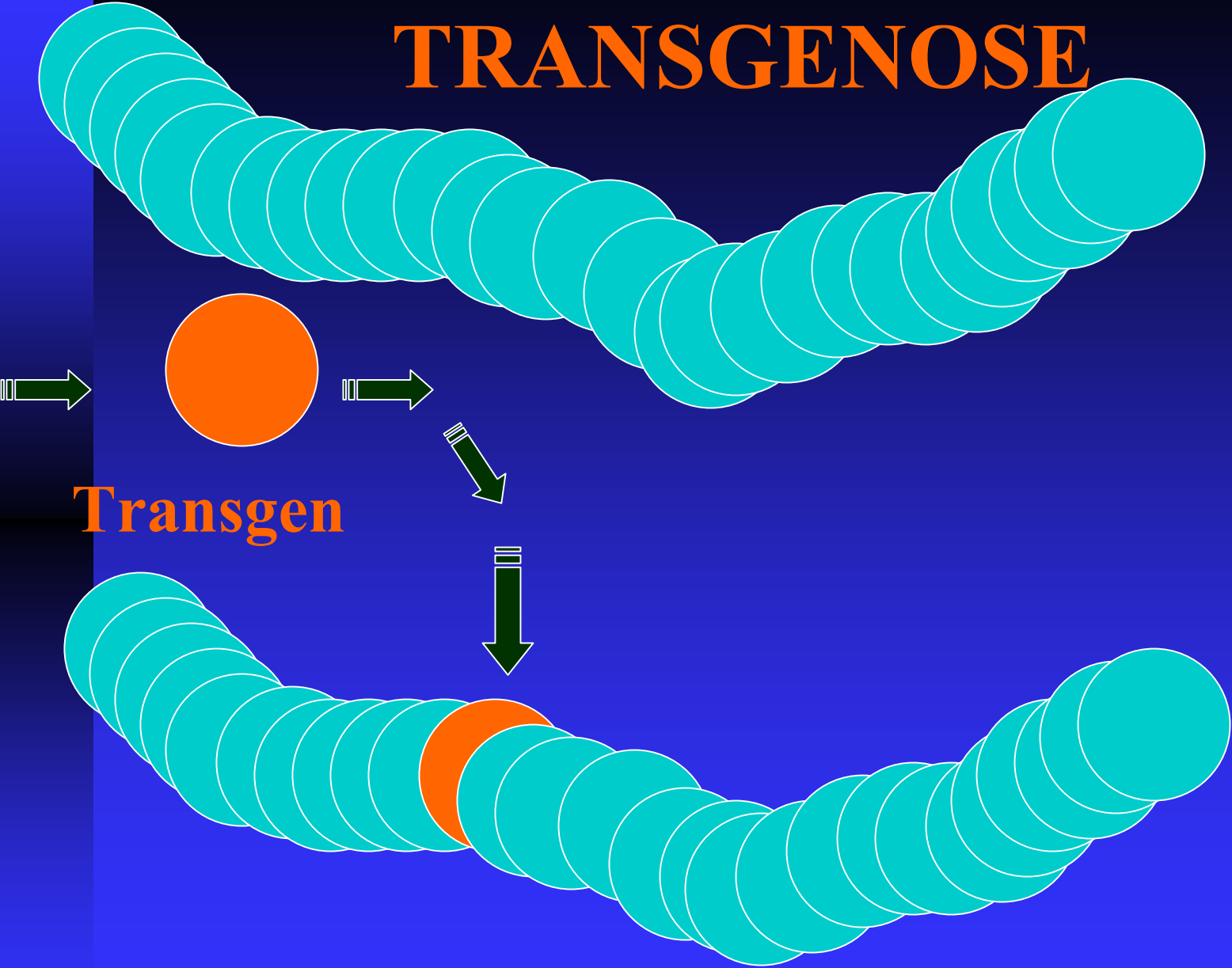
Křížením nelze získat vlastnost, která se u rodičů nevyskytuje.

Při kombinaci žádaných genů se kombinují i nežádoucí.

Kombinovat se mohou geny jen odrůd, které se pohlavně kříží.

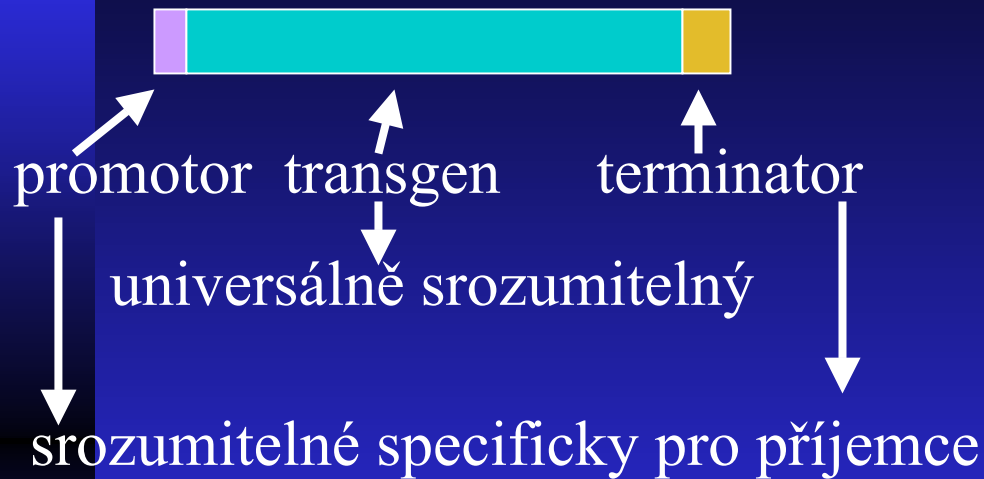
Toto omezení se zmenšuje např. metodou fúze protoplastů nebo odstraněním bariér křížitelnosti (tritikále).

TRANSGENOSE

TRANSGEN SE VKLÁDÁ V KONSTRUKTU

KONSTRUKT

selekční gen   signální gen   funkční gen

pomocné geny

Rysy transgenose

Transgen je produkt přirozené evoluce – je přirozeným genem

- **Změna v genomu není náhodná, ale cílená a známá**
- **Mění se jen vlastnost regulovaná transgenem; ostatní ovlivněny nejsou nebo jen nepatrně.**
- **Kódovaný protein lze snadno analyzovat**

- **Umístění v genomu ovládáme jen částečně**
- **Pomocné geny lépe odstranit**

Využití transgenních (GM) plodin

- V roce 2006 se pěstovaly na 102 milionech ha
  - ◆ 61 mil. ha průmyslové země
  - ◆ 41 mil. ha rozvojové země(ČR má celkovou plochu 7,8 mil. ha,
Francie 54 mil. ha)
- USA Argentina Brazílie Kanada Indie Čína
- 55 18 12 6 4 3 %

Využití transgenů – herbicid tolerance (HT)

73%

- Neselektivní herbicid působí na všechny rostliny, protože blokuje určitý kritický enzym.
- HT plodina má transgen pro příbuzný enzym z běžné půdní bakterie, na který herbicid nepůsobí (sója – Roundup) nebo
- který herbicid rozloží (cukrovka – Liberty)
- **Výhody:**
  - ◆ jen jeden snadno rozložitelný herbicid
  - ◆ méně výjezdů do porostu (2x)
  - ◆ stačí šetrnější orba nebo bez orby

Využití transgenních – proti hmyzím škůdcům

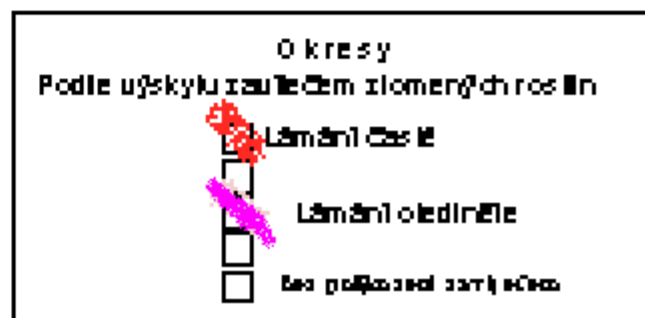
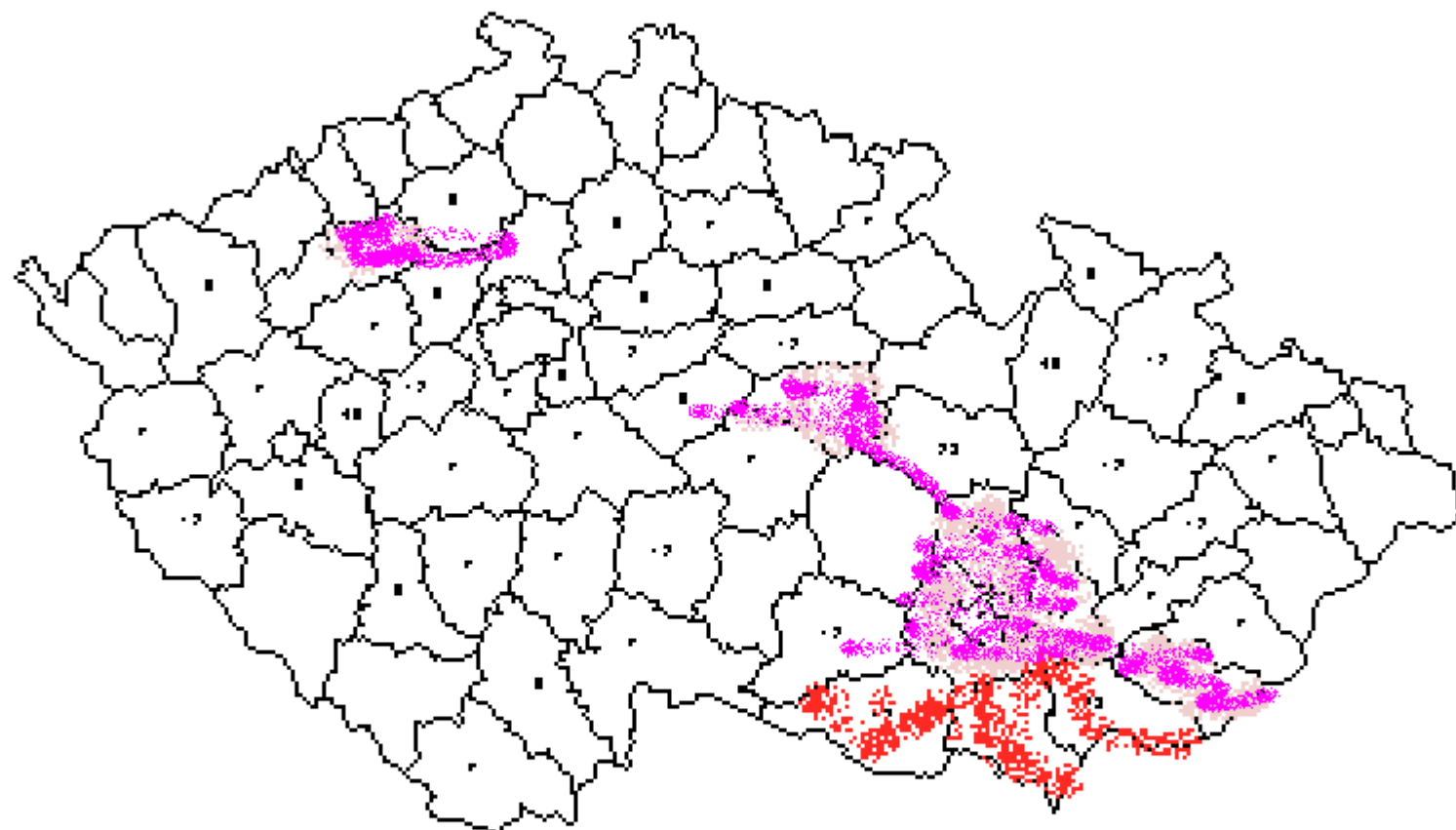
26%

- *Bacillus thuringiensis* se spórou tvoří bílkovinu, která se v hmyzím střevě rozštěpí a štěp se naváže na specifickou skupinu povrchu střevních buněk. Tím je zničí a hmyz hyne.
- Štěp bílkoviny působí jen ve střevě a to jen na skupiny hmyzu, které mají na střevních buňkách příslušné specifické vazebné skupiny (receptory).
- Do rostliny se zavede gen, který v jejich buňkách vytvoří tento štěp. Bt-odrůda.
- Hmyz, který dostane buňky Bt-odrůdy do střeva, zahyne.

Využití Bt kukuřice v ČR

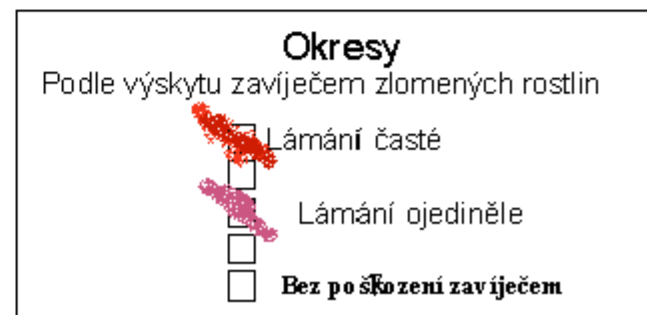
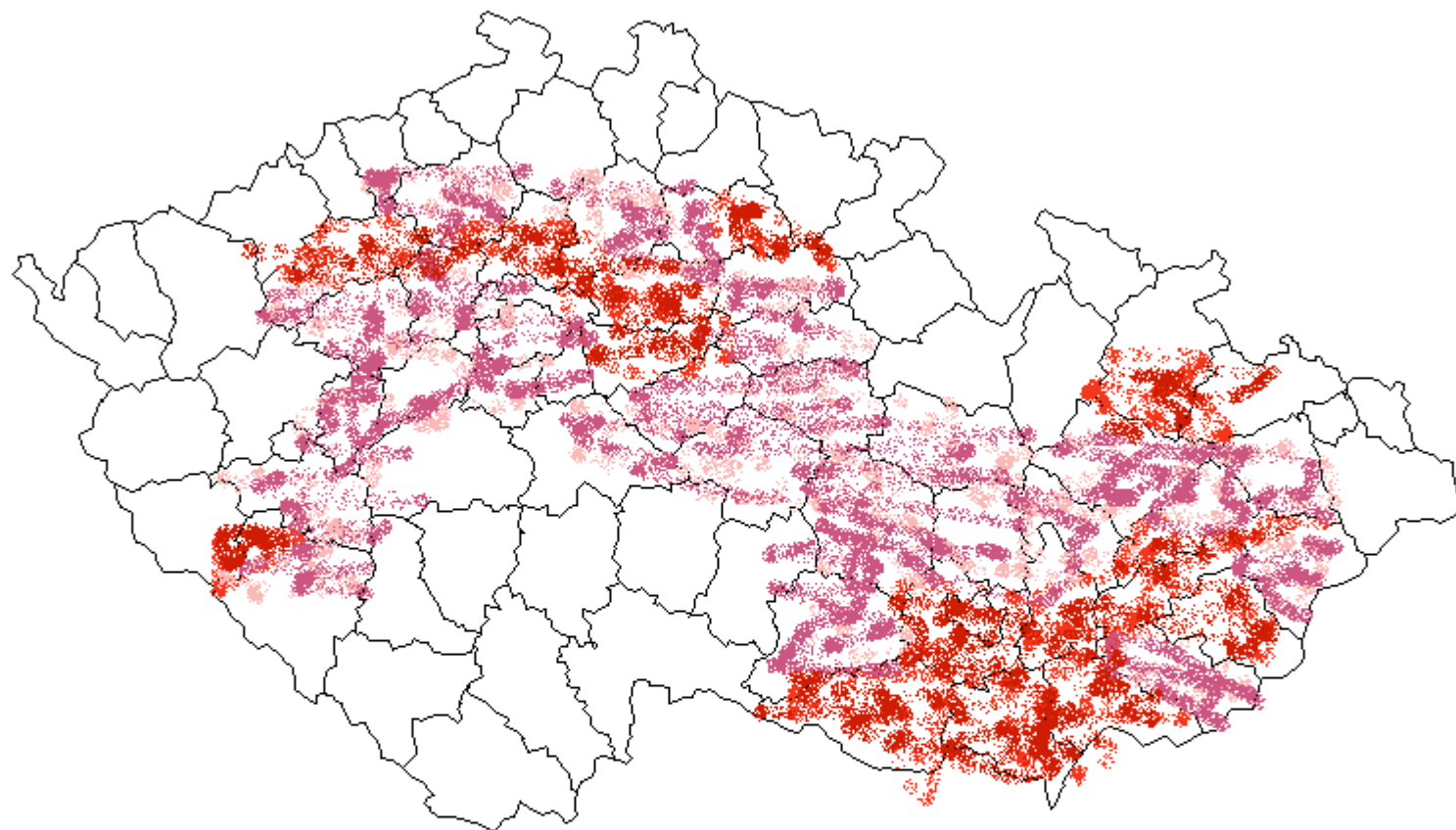
- Kukuřice je původem z Mexika. V Evropě se setkala s můrkou *Ostrinia nubilalis*, zavíječem kukuřičným, který se na ni specializoval.
- Zavíječ se rychle šíří. Larvy se zavrtávají.
- **Napadené rostliny se lámou a rostou na nich plísně vytvářející rakovinotvorné mykotoxiny.**
- Chemický postřik (dosud v ČR 16 tisíc ha) ničí všechn hmyz a není-li přesně načasován, nefunguje.
- Bt kukuřice nejúčinnější ochrana

Rozšíření zavřeče kukuřičného 1990

*

Rozšíření zavíječe kukuřičného 2002

Běžná odrůda

Bt odrůda

PĚSTOVÁNÍ V ČR

- Jedinou GM plodinou povolenou k pěstování je Bt kukuřice toxická pro Lepidoptera (zavíječ kukuřičný)

Rok	2005	2006	2007
Výměra ha	270	1 290	5 000
Počet zemědělců	52	85	131

Bezpečnost genetického inženýrství

a) zdravotní

GM plodiny podléhají zdravotním kontrolám, které nemají obdoby u ostatních nových odrůd

- Rostlina má 20 až 50 tisíc genů; vkládá se 1 až 3.
- Transgen je většinou součástí naší potravy
  - ◆ (běžně až 100 000 bakterií/g potravy)
- Vložená nukleová kyselina stejně jako nově nově tvořená bílkovina jsou jen nepatrným mkem původních a z hlediska rozkladu při trávení í se nijak neliší
liši
O se nepodařilo prokázat transgeny ani GM

Bezpečnost genetického inženýrství

b) biologicko-ekologické

KAŽDÁ NOVÁ GM ODRŮDA POVINNĚ TESTOVÁNA

Přenos transgenu:

musí se křížit, kvést současně, kříženci být plodní. Již existují techniky, jak zabránit přítomnosti transgenu v pylu případně semenech (gen deletor).

HT plodiny:

získaná vlastnost výhodná jen v přítomnosti herbicidu; rezistentní plevel vzniká snáze při klasickém ošetření.

Bt plodiny:

tříleté pokusy u nás prokázaly, že nemění hmyzí společenstvo a nepoškozují necílový hmyz.

Obavy z přenosu genů v přírodě minulostí: transgeny lze z pylu i semen odstranit

- *Yi Li, Hui Duan, and William Smith: Gene-Deletor: A New Tool to Address Concerns over GE Crops* (Plant Biotechnology Journal doi:10.1111/j.1467-7652.2006.00237.x)

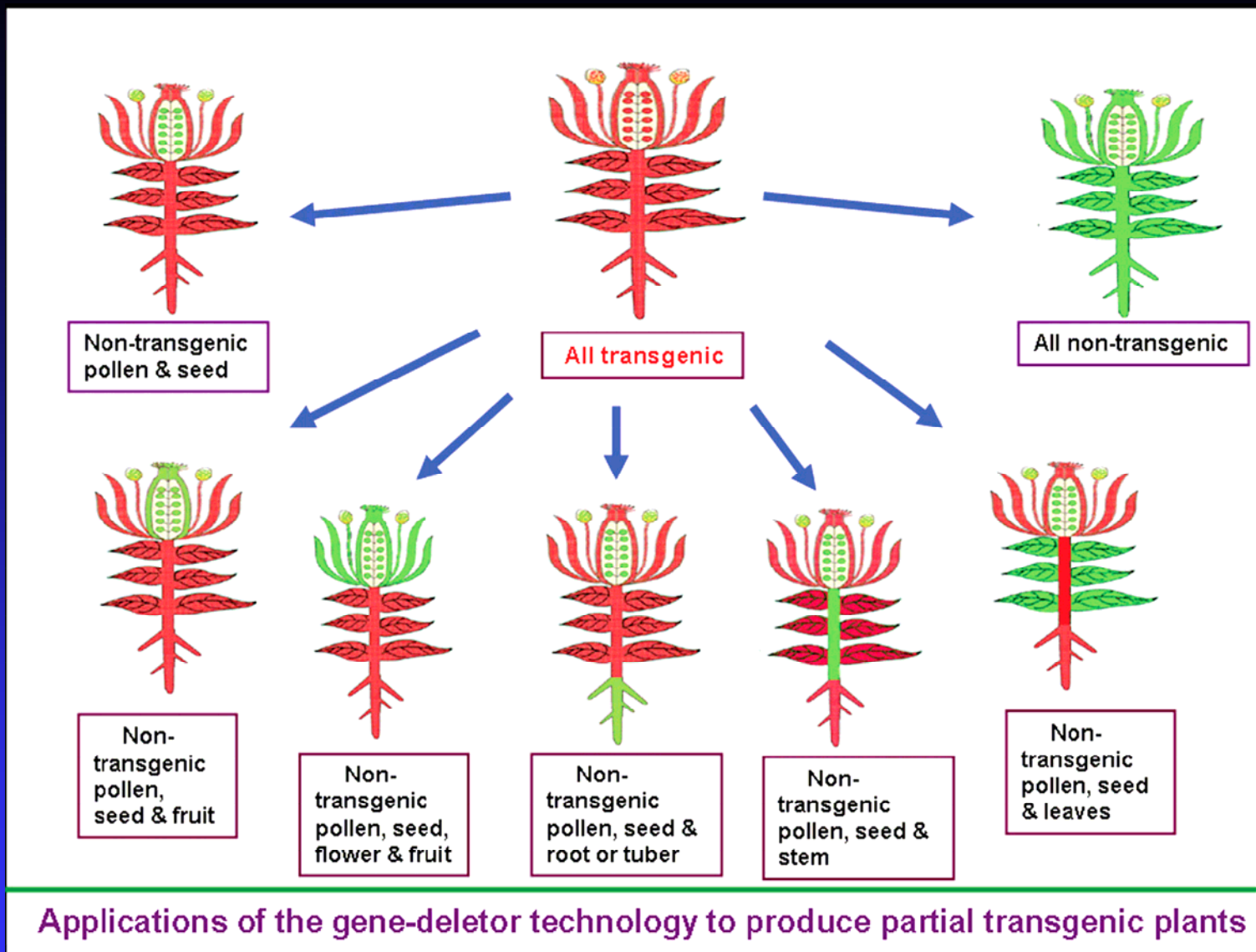

L = LoxP rozeznávací sekvence z fágového systému Cre/LoxP

F = FRT rozeznávací sekvence z kvasnicového systému FRT/FLP

PAB5 = promotor specifický např. pro pyl a semena

FLP = DNA sekvenčně specifická rekombináza z FRT systému; její exprese pod kontrolou PAB5 vede k delecí genů v dané části a jejich následnému rozštěpení.

Použije-li se dvousložkový systém ALCR/alcA k expresi genu RNAi/FLP, přítomnost etanolu aktivuje tento gen, který potlačí expresi FLP rekombinázy. Tím se zabrání excizi genů a příslušná tkáň zůstává transgenní.

Biotechnologie se stále vyvíjí

- Technika transgenose je stará 30 let, v zemědělství se používá 10 let. Nemůže být dokonalá. To není důvod k jejímu zamítnutí, ale k neustálému rozvoji.
- K tomu pomáhá kritika založená na znalosti příslušných skutečností.
- Princip předběžné opatrnosti je vhodným nástrojem, je-li používán tak, jak je definován. **Bohužel, pravidla jeho použití se nerespektují**

c) nesrovnávají se přínosy vedoucí k inovacím =
= nedodrží se princip předběžné opatrnosti

		GMO		Energetické plodiny	
		zavedení	nezavedení	zavedení	nezavedení
zisk		Úspora insekticidů, energie	Výhoda na evropském trhu		
riziko			Současná kontrola škůdců Ostrinia a Diabrotica ?	Zavlečené rostliny ?	

a) Nehodnotí se nové organismy, pokud nejsou GMO

Kdo si do akvária pořídí fluorescenční zebříčku, vystavuje se postihu podle zákona za ohrožení biologické bezpečnosti

Kdo do přírody vypustí chov norků nebo do potoka nasadí amerického raka, je bez problémů

- a) Nehodnotí se nové velkoplošné postupy
- b) Nehodnotí se nové organismy, pokud nejsou GMO

Hodnocení
bramboru se
změněným
složením škrobu asi
10 ha pro polní
zkoušky = 36 str., 16
bodů, 125 podbodů
povinných údajů

V roce 2005 se v ČR
vypěstovalo 32 500 t
(~3250 ha) šťovíku
Uteuša (Rumex
tianshanicus x Rumex
patientia) bez
jakéhokoli
ekologického
hodnocení
INTRODUKOVANÁ
ROSTLINA !

**VĚDECKÁ KOMUNITA BY
NEMĚLA TOLEROVAT, ŽE
TENTO ZPŮSOB REGULACE
SE VEŘEJNOSTI
PŘEDSTAVUJE JAKO
„VĚDECKÝ“**